

Változások sodrában az amerikai könyvtárak

SONNEVEND Péter

Bevezetés

Az amerikai könyvtárak több okból is érdekelhetnek minket: gyorsabban is változnak, s az új technika is előbb kerül bevezetésre. A használói elvárások nyomása-vonzása egyértelműbb a finanszírozás ottani viszonyai miatt: a közkönyvtárak döntően a helyi közösség plusz adófizetéséből működnek; az egyetemi-főiskolai könyvtárakat használó hallgató többnyire jelentős tandíjat fizet.

A ma 300 millió lakosú (1911: 94, 1961: 183 millió) Egyesült Államokat az 1929–1930-as világválsághoz hasonló pénzügyi-gazdasági válság rázta meg 2008 folyamán. Bankok dőltek be, ötödével csökkent az autógyártás, nőtt a munkanélküliség, emelkedett az infláció. A számos közvetlen és közvetett okról máig folyik a vita (annál is inkább, mert a válság, ez mind jobban látszik, még korántsem ért véget). Itt két anyagot ajánlunk az olvasó figyelmébe: mind az angol parlamenti könyvtár, mind az amerikai pénzügyminisztérium elemzése igen tartalmas¹. Ezek és minden további forrásunk a hálón ingyenesen hozzáférhető.

Témánk szempontjából az a lényeges, hogy az amerikai intézmények, üz-

leti világ, helyi közösségek, egyetemek, magán-személyek: gyakorlatilag mindenki megérezte a válság súlyos következményeit. Ki tőkájének harmadát veszítette el (több nagy magánegyetem is), ki addig befizetett nyugdíjalapjának drámai zsugorodására „ébredt”, ki pedig munkahelyét. A tipikus háztartások éves jövedelme közel 10%-kal zsugorodott: 53-ról 49 ezer dollárra. Az amerikai könyv- és lapkiadás forgalma egy év alatt, 2008-ról 2009-re 284-ről 264 milliárd dollárra csökkent (ezen belül legfőképp a napilapoké, ezeknél negyedével: 48-ról 36 milliárdra). 2010 óta javulásként értékelhető, hogy a munkanélküliség 10-ről 8%-ra csökkent, az autógyártásban pedig már 10%-kal több ember dolgozik, mint a válság előtt. Mintha odaát gazdasági téren látszana az alagút végén valami fény.

Az amerikai lakosság olvasmányokra szánt kiadásai is csökkentek. 1994–1999 között még egy főre számítva évente 160 dollár kiadást vállaltak, 2000–2005 között ez az összeg már 140-re zsugorodott, azóta pedig az évi 120-at sem éri el. Különösen szembetűnő az életkor szerinti megoszlás 2009-ben (ekkor átlag egy főre számítva már csak 110 dollár): a 25–34 éveseké átlag 69, a 35–44 éveseké 85 dollár, a 45–54 éveseké 119, az 55–64 éveseké 147, a 65–74 éveseké 154 dollár. A jövedelem szerinti szóródás még meredekebb. Az alsó 20%-os réteg tagjai átlag csak évi 48 dollárt költenek, szemben a legfelső 20%-os réteg 217 dollárjával (tehát itt csaknem ötszörös a különbség). Az iskolai végzettség pedig a legerősebben ható és differenciáló tényező: az érettségivel sem rendelkezők évi átlagban 40 dollárt költenek olvasmányra, míg a legfelső szint, az egyetemi diplomások (MA vagy magasabb szintű diploma) 241 dollárt (itt hatszorosa a különbség).

Más 2010-es adat szerint könyvet olvasott az elmúlt 12 hónapban a lakosság 38%-a, de ebből a heti többször olvasók aránya 21% alatt maradt. (Hozzánk viszonyítva ez is jó aránynak minősíthető.)

Ezekben az években a könyvtári világ is dupla kihívás elé nézhetett: a mindent átfogó technológiai váltás kényszere mellé (röviden és egyér-

telműen: minél előbb minden legyen a hálón, vagyis azonnal elérhető, ráadásul mobiltelefonról vagy tabletről is) a fenntartótól kapott könyvtári támogatás nominálisan is zsugorodott (miközben az árak, főként a folyóiratoké és e-könyveké tovább emelkedtek).

Szemlénkben még a legfontosabb jelenségek és folyamatok bemutatása is szükségszerűen hiányos marad, csak a fő tendenciák felvillantására törkeszünk. Csak egy példa a sok hiányra: nem szólunk a nélkülözhetetlen OCLC-ről (23 ezer aktív tag, 236 millió egyedi rekord, évi 40 millió új rekord, 1,74 milliárd lelőhely-példány, 9 millió könyvtárközi kölcsönzés segítése), a szakképzésről stb. sem.

Főbb adatok

Amerikában (is) sok könyvtár van:

- ◎ 99 ezer iskolai (ebből 82 közös és 17 ezer magániskolában),
- ◎ 9,2 ezer (fiókkönyvtárakkal együtt 17 ezer helyszínen) köz- és
- ◎ 3,7 ezer felsőoktatási, hogy csak a legfontosabbak típusok számát jelezzük.

Az ALA – az amerikai könyvtáros egyesület – egyik adatlapja szerint a szak-, a kormányzati stb. könyvtárakkal együtt összesen mintegy 122 ezer könyvtár működik az országban. A könyvtárakban foglalkoztatottak száma 330 ezer körül mozog, ennek csaknem fele (150 ezer) szakképzett munkaerő.

A könyvtári kiadások magasak: 11 milliárd dollár jut a köz- és közel 7 milliárd a felsőoktatási könyvtárakra (az iskolai és szakkönyvtárakról nem sikerült ilyen adatot találnunk, de nem nagyot tévedhetünk, ha több milliárdosra becsüljük kiadásait). Az amerikai GDP 13,5 ezer milliárd dollár körül mozog, ehhez képest úgy bő másfél ezrelék a könyvtári ráfordítás. Más megközelítésben az ottani könyvtári kiadás egy kevésbé fejlett kisebb állam – Macedónia, Örményország stb. – egész GDP-jét is megközelíti vagy eléri. Magyarország GDP-je a Világbank szerint 140 milliárd dollár.

Egy friss felmérés szerint a lakosság 13%-a érte el a könyvtárakat mobiltelefonján (minden második havi gyakoriságnál is ritkábban kereste fel őket): legfőképp a katalógusokból tájékozódtak és általános (használati) információkat kerestek.

Közkönyvtárak

A 300 milliós lakossághoz és 50 tagállamhoz viszonyítva szerénynek tűnik a 9200 közkönyvtári szervezet (igaz ehhez járulnak a fiókok is). Átlagban 30–32 ezer lakosra jut egy könyvtári szervezet, ám eközben óriásiak a területi különbségek. A hozzánk hasonlítható, 11,5 milliós Ohio államban például 251 könyvtár van, a 10 milliós Georgiában csupán 61, viszont a szintén 10 milliós Michiganben 384. A nagyvárosi könyvtárak – 1089, az összes könyvtár nyolcada – látják el a lakosság közel háromnegyedét (73%). Ezzel együtt erősek a kisebb települések intézményei is. A használat terén – látogatás, kölcsönzés stb. – egyértelmű növekedést mutatnak a számok. Igen jelentős az ingyenes számítógép- és internethasználat, ami főként az alacsonyabb jövedelmű (szegényebb) lakosság szükségleteit elégíti ki.

Országosan 2009-ben 170 millió olvasót regisztráltak, a lakosság 57%-át. A 100 ezernél nagyobb lélekszámú településeken él az összes olvasó közül csaknem 100 millió (közel 60%), ha az 50 ezernél nagyobb településeket is idevesszük, akkor e szám már 120 millió (70%). Az 5 ezernél kisebb települések összesen csaknem 5500 könyvtára (az intézmények 60%-a) együttesen 12 millió használót lát el (az összes olvasó 7%-át). Mindezen számok azt sugallják, hogy nem valami fentről diktált „objektív” szükségszerűség írja elő, hol és hány ember tarthat el egy közkönyvtárat. Ha a helyi közösség vállalja a plusz helyi könyvtári adót, akkor tud működtetni könyvtárat saját maga számára és főleg érdekében.

A 2009-es pénzügyi évben (ez Amerikában ősztől nyárig tart) 1,59 milliárd látogatást regisz-

ráltak a közkönyvtárak, azaz egy lakosra számítva közel 5,5 jut, miközben 2000-ben e mutató 4,4 látogatás/lakos körül mozgott. Az állomány kölcsönzése meghaladta a 2,4 milliárdot, ami lakosonként 8,1 egység igénybevételét jelentette (2000-ben: 6,4). Tíz év alatt negyedével nőtt az összes kölcsönzés. A gyerekek körében ugyanez 17%-kal emelkedett, miközben az összes kölcsönzésnek épp harmada a gyermekeknek szánt anyag. 2012-es adatok szerint az olvasók 5%-a kölcsönzött e-könyvet.

Az amerikai települési statisztika négy településtípust különböztet meg:

- belváros (city, 100 ezer lakos alatt, 100–250 ezer között, 250 ezer fölött),
- városkörnyék (suburb, fenti altípusokkal),
- kisváros (town, ezen belül az urbanizált területtől való távolság differenciál, 10 mérföldig, 10–35 mérföld, 35 mérföld felett),
- falu (rural territory, az urbanizált területhez képest 2,5–25 mérföld közötti távolságok).

Számunkra bizonyára érdekes módon a városkörnyéki településtípus vezet mind a látogatás (5,9 lakosonként), mind a kölcsönzés (9,6 lakosonként) növekedésében. A különbségek egyébként nem igazán jelentősek az átlag szintjén: a látogatásszám településtípusok szerint 4,7 és 5,9 között mozog, míg a kölcsönzési átlag kissé jobban szóródik, a kisvárosi 6,4-től a városkörnyék 9,6-jáig. A falvak mindkét mutató szerint középmezőnyt alkotnak (5,4 látogatás, 8,1 kölcsönzés), ami azt jelzi, az amerikai kistelepülések lakosságának is igen erős az összetartása és kulturálódási igénye.

Jelentős a könyvtárközi kölcsönzés. A közkönyvtárak 2009-ben kölcsönadtak 62,5 millió egységet, s kaptak 63,4 milliót. Elmondható, hogy 5 lakosra jutott egy könyvtárközi kölcsönzés, ami annyi, mintha itthon 2 millió lenne. A szolgáltatás igénybevétele a legmagasabb az amerikai viszonylatban kisközepes településeken: a 25–50 ezer lakosú településeket ellátó könyvtárakban dupla annyit vettek igénybe, mint az országos átlag, a nagyvárosokban viszont alig tizedannyian fordulnak e szolgáltatáshoz, talán, mert ott vannak a nagy tudományos könyvtá-

rak, amelyek azonnal rendelkezésre bocsátják a keresett művet.

A könyvtári tájékoztatás veszt jelentőségéből: egy lakosra számítva évente egy tájékoztatás jut, ezer könyvtári látogatóra számítva pedig közel 260-ról 200 alá csökkent (itt a két szélső érték a belvárosi 235 tájékoztatás, illetve 132 a kisvárosi könyvtárakban).

A könyvtári állomány 2009-ben összesen csaknem 940 millió egység, ebből 816 millió a nyomtatott kiadvány (lakosonként 2,7 egység), 53 millió audio- és 51 millió videokiadvány. A nyomtatott anyag veszt jelentőségéből (100 lakosra számítva 10 évvel korábban 2,86 egység jutott). Az állomány 93,4%-a volt nyomtatott 2000-ben, 2009-ben ez az arány 87,3%-ra csökkent, míg az audió- és videoanyagok együttes aránya ugyanekkor 6,6%-ról 12,1%-ra nőtt.

2009-ben a teljes állományból az e-könyvek száma 15,2 millió, vagyis 1,8%, s itt a leglátványosabb újabb a növekedés. Egy példa: az OverDrive elnevezésű cég kereken egymillió e-könyvet tud szolgáltatni, vagyis csak itt ekkora a választék (jelenleg 22 ezer könyvtár és iskola veszt igénybe a szolgáltatásait).

A kurrens nyomtatott időszak kiadványok száma együttesen 1,7 millió példány (vagyis ezer lakosra számítva 5,7), ezt bővíti tovább csaknem 880 ezer elektronikus folyóirat előfizetése. A 9200 könyvtár összesen majdnem 400 ezer adatbázissal rendelkezik, jellemző a tagállami licenc (310 ezer), az összesnek csak töredéke a csupán helyi szintű előfizetés. Feltűnőek a különbségek: a már többször említett – valószínűleg a legjobb közkönyvtári rendszert működtető – Ohio 73 ezret mondhat magáénak, míg Michigan állam csupán 2200-et. Az adatokból kitűnik, hogy a kisebb települések itt is kezdeményezőbbek (az 50 ezer fős vagy nagyobb települések együtt csupán 75 ezerrel részesednek az összes 400 ezerből).

Tíz év alatt megduplázódott a könyvtárak olvasói számítógépeinek száma: így 2009-ben ötezer lakosra átlagosan már (kis híján) négy gép jutott, miközben érdekes módon a falusi térségek ellátottsága a legmagasabb, itt ötezer emberre csaknem hat gép jut. Ohio állam könyvtáraiban

összesen 11 ezer 400 gép működik, vagyis itt ezer lakosra jut egy gép.

A fizetett könyvtári személyzet – teljes munkaidőre átszámított – összlétszáma 144 ezer fő, ennek harmada szerzett diplomát akkreditált felsőoktatási intézményben (fele-fele BA- és MA-szinten). Az összes könyvtár 70%-ában van diplomás szakember (ebből 50% foglalkoztat MA-szintű szakembert). Országos átlagban két-ezer lakosra jut egy fizetett könyvtári dolgozó (ide nem számítják a gyakori önkéntes-ingyenes munkatársakat). Az összes fizetett könyvtári személyzet vonatkozásában is nagyok az államok közti különbségek: például Ohio-ban 8700 fő, Michiganban 5200, Georgiában viszont csupán 3200 (mint emlékszünk, közel azonos lakosság szám mellett). Mintegy 250 olyan könyvtári nagyüzem van, ahol a munkatársak száma meghaladja a százat. Csak érdekességként: ezek közül 6–7 intézmény 50–100 ezres lakosságú települést lát el (mintha itthon a 63 ezer lakosú Veszprém közkönyvtárának lenne 100 feletti munkatársi létszáma).

A 11 milliárdos közkönyvtári kiadások szintje azt jelenti, hogy nominálisan egy évtized alatt a ráfordítás megduplázódott. Egy lakosra ezáltal csaknem 37 dollár kiadás jut: az átlagon belül a városkörnyék vezet átlag 42 dollárral, leghátul a kisvárosok kullognak 26 dollárral. A 11 milliárdos kiadásból csaknem 90% származik a fenntartó helyi önkormányzattól (ez az arány erősen nőtt az elmúlt évtizedben), míg az illető tagállam hozzájárulása szintén tíz év alatt 13%-ról 7,5%-ra esett vissza. Csupán a fennmaradó 2–3% jön a szövetségi szintről.

Az összes kiadás pont kétharmadát teszi ki a bérköltés, 12%-a (1,3 milliárd) jut állománygyarapításra (szélső értékek állami szinten: 9–18%), míg a fennmaradó 21,4% a működést (rezsit, felújítást stb.) és a beruházást biztosítja. Az országos átlag lakosonként 37 dolláros összkiadás tagállamonként ismét igen divergál: többen vannak (a gazdag Texas is) fejenként 20 dollár alatt, míg az élenjárók 50–60 dolláros szinten mozognak. Az összes könyvtár fele költ lakosonként legalább 30 dollárt, 30%-uk 15–30

dollárt, s a fennmaradó egyötöd 15 dollár alatt (Ohioban csupán a könyvtárak 2%-a, míg a déli Tennessee államban a könyvtárak több mint 70%-a van 15 dollár/lakos szint alatt).

A közkönyvtárak modernizációjához néhány adat 2012-ből: 91%-ban van wifi, már 82 % kínál e-bookot, 70% használja a közösségi médiákat (Facebook stb.).

Philadelphia közkönyvtári problémái

A nagy történelmi múltra visszatekintő város az utóbbi fél évszázadban elveszítette lakossága negyedét (1960: 2 millió, 2010: 1,5 millió lakos, újabban megállt a csökkenés), de így is az öt legnépesebb amerikai város közé sorolódik. Gazdasági-társadalmi gondjai jelentősek, így nem csoda, hogy a 120 éves Free Library működése is megingott. Indokolttá vált egy alapos elemzés a gondok okairól és a jövődöbéli esélyekről³, melynek tömör összefoglalása olvasható a megadott címeken (egyéb forrásokból szükség szerint kiegészítve). Fő módszer: összehasonlítás 13 másik (Boston, Chicago, Detroit, San Francisco, Seattle stb.) nagyvárosi közkönyvtári rendszerrel. A legfontosabb megállapítások: a philadelphiaiak kevésbé használják könyvtáraikat, sok volt az elmúlt években a nem tervezett fiókkönyvtári bezárás, zavaró a kettős irányítású struktúra (részben városi igazgatás, részben civil felügyelet), a város a gazdasági válság idején jelentős megtakarításokra kényszerült, s ezekből a könyvtár szenvedte el a legnagyobb érvágást. A tisztánlátás végett felmérést is végeztek 1200 helyi lakos megkérdezésével (a válaszolók 57%-a rendszeresen használja a könyvtár számítógépeit és különösen jelentős e szerep az alacsonyabb jövedelmű családok számára; a döntő többség számára fontos, hogy gyermekeik a könyvtárban biztos helyen tartózkodhatnak stb.).

A vizsgált 14 nagyvárosi rendszerben a látogatások 2005–2011 között nagy mértékben változtak: az élenjárók akár negyedével is tudták

növelni a számot (Detroit, Seattle stb.), Philadelphia 11%-os gyarapodást mutat, míg többen (Los Angeles, Columbus) 10–20%-os veszteséget könyveltek el. Philadelphia évi 4 látogatót ért el egy lakosra számítva, ezzel a 14 közül a 11-ik (élen Seattle 11 fölötti számmal, sereghajtó Baltimore 2,8-cal). Közel hasonló a kép, ha a kölcsönzési trendeket vizsgáljuk: az összes kölcsönzés számos helyen 40–50%-kal (!) nőtt (Seattle: 50, San Francisco 46, Boston 44%), Philadelphia esetében 12%-os a növekedés, míg három városi rendszer mínuszba került. Egy főre számítva Philadelphia teljesítménye 4,7 kötet, ezzel épp 10-ik, élen itt is Seattle (18,3/lakos!), sereghajtó ismét Baltimore 2 kölcsönzéssel. A digitális letöltések még gyerekcipőben járnak: a 14 intézmény körében az élre kerülőknél sem haladja meg a 2–3%-ot, de igen nagy ütemben fejlődik e tevékenység.

2011-ben a könyvtár költségvetése 66 millió dollár, ebből 44 millió dollár jött a városi költségvetésből (annak 1,2%-a). Ez azt jelenti, hogy a keret kétharmada származik a városi támogatásból, további egy-egy hatod Pennsylvania államtól és egyéb forrásokból (beleértve a saját bevételt is) kerül ki. Az utóbbi két forrás nem tipikus a nagyvárosi rendszerek esetében sem. Az egy főre jutó könyvtári kiadás San Francisco 101 dollárja és Phoenix 24 dollárja közt változik, Philadelphia a maga 43 dollárjával kilencedik. A könyvtár legmagasabb költségvetését 2008-ban érte el közel 78 millióval, a legalacsonyabb 2010-ben lett 65 millióval. 2012-ben ismét csökkenés jött: 64 millióra. A válság idején, 2008 végén 11 fiókot kényszerültek bezárni, vagyis minden ötödiket. A tendencia a vizsgált városokban hasonló volt, de a philadelphiai 19%-os kiadáscsökkenés extrémnek számít (csak Los Angeles „múlta alul” 34%-kal), a többségnél a csökkenés 10% alatt maradt (miközben egyedül San Franciscoban növelték 5%-kal). Mivel a fő kiadás a személyzet bére, ezért a bérfelhasználás hasonló képet mutat: Philadelphia 14%-kal csökkentett, nála még négyen kényszerültek ennél súlyosabb visszavágásra, s egyedül Atlanta tudta növelni a bérkeretet (néhányan, mint Detroit

vagy Seattle 1–3%-kal „megúszták”). Konkrétan Philadelphia 2009 elején 41 munkatárstól vált meg, s további 70 álláshelyet befagyasztottak. Ilyenkor Amerikában sokat tehetnek az önkéntesek, számuk Philadelphiában éves szinten eléri az 1700-at (ez természetesen „egyszerű” szám, nem teljes munkaidőre átszámított létszám).

A nyitvatartási politika terén láthatóan ehhez képest jóval eltérőbb megoldások érvényesültek: kettőnél nem változott az összegzett nyitvatartási óraszám, további ötnél csak árnyalatnyit (pár százalékot), Philadelphiában 12%-ot csökkent, míg Chicagóban 22, Phoenixben 37%-ot. Nagyon súlyosan érintette a kényszerű takarékoság az állománygyarapítást is: Philadelphia a 2008-as 8,6 milliós keretet 2011-re 4,8-ra csökkentette (44%!). Nem mutat előnyös képet a számítógépes ellátottság sem: Seattle világhíres könyvtárában ezer lakosra közel két gép jut, Philadelphiában csak 0,6 (másképpen: 1500 lakosra jut egy gép). Tehát Seattle ellátottsága e téren háromszor jobb, mint Philadelphiáé. Ennél négy könyvtár helyzete mutat még rosszabb ellátottságot.

A javaslatok a technológiai fejlesztés iránti egyértelmű elkötelezettséget, a kollektíva nagyobb elszántságát és a modernizációhoz kötődő önképzését, a marketing módszerek erőteljesebb igénybevételét, a könyvtári honlap gazdagítását stb. irányozzák elő.

Felsőoktatási könyvtárak

Amerikában a felsőoktatás hatalmas „iparág”, éves működési költsége eléri az 1100 milliárd dollárt (hét Magyarország GDP-jét). Száz éve az akkor 94 milliós országban ezer felsőoktatási intézményben 160 ezer hallgató tanult, ma a közel 3700 intézményben számuk eléri a 17 milliót. A diplomának nemesak presztízse van, jóval magasabb jövedelmet is ígér egyénnek is, családjának is. 2010-es adatok szerint a diplomás családok éves bruttó jövedelme 130 ezer dollár, míg a csak érettségizetteké 50 ezer, az érettségivel sem rendelkezőknél pedig csupán 35 ezer

körül mozog. A felsőoktatás nem olcsó mulatság: évente átlagban a hallgatók 7–8 ezer dollár tandíjat fizetnek, miközben ennek fedezetére alacsony kamatozású kölcsönöket vehetnek fel. Az ebből fakadó eladósodottság értéke meghaladja országosan az ezer milliárd dollárt, ez kerekítve 40 millió adóst terhel (tehát fejenként átlag 25 ezer dollár, ami egy fiatal diplomásnak kb. félévi keresetét teszi ki). A diákok kétharmada kényszerül hitelfelvételre. A középosztálybeli családok a gyermek 8–10 éves korától gyűjtenek a majdani jelentős kiadásra.

Csaknem 700 ezer külföldi tanul amerikai egyetemeken, ez a világban külföldön tanulók hatoda, míg a külföldre menő amerikai diákok száma negyedmillió. Az USA-ban tanuló külföldi diákoknak csaknem negyede kínai, s többségük végzés után ma már hazatér Kínába (sajátos kínai szabály: míg az otthoniaknak csak egy gyermeket engednek a hatóságok, a külföldön tanulók két gyermeket is vállalhatnak büntetlenül). Az amerikai felsőoktatás intézményrendszere igen széttagolt:

- egyrészt van közel 1600 állami fenntartású (public) intézmény, a magánintézmények száma nagyobb, 2100,
 - az oktatási vertikum szerint: több mint egyharmaduk (1300) négy évnél rövidebb ideig tanít, ezek egy része előkészít a tényleges felsőoktatásra, másutt felsőfokú szakképzést biztosítanak (továbbiakban: alsó szint),
 - a fennmaradó, diplomát adó csaknem 2400 intézmény közül egyharmad-egyharmad az arány a diplomák szintje szerint: csak BA, BA+MA, előbbieket és doktori diploma is (továbbiakban: diplomás szint),
 - ha a hallgatói létszámot nézzük, akkor a csaknem 2400 intézmény csupán 3 ezer alatti létszámot oktat, a nagyobb intézmények (10 ezer feletti hallgatói létszám) száma 410 (ez utóbbiak harmadában van 20 ezer fölött hallgató). Ezek a nagy különbségek visszaköszönek, ha könyvtári adataikat szemléljük.
- A felsőoktatási könyvtárak bármilyen típusú nyomtatott köteteknek száma (könyvek mellett időszaki kiadványok, kormányzati kiadványok

stb. is) 2010-re megközelítette az 1,1 milliárdot. 227 intézményben van 1 millió feletti kötet-szám, viszont ezer könyvtár állománya kisebb 20 ezernél. A középső kategóriák vannak döntő többségben: 30 és 250 ezer közötti nagysággal rendelkezik 1800 könyvtár. Ha a képzés szintjét vesszük alapul, kiderül, hogy a diplomás szintű intézmények könyvtárai birtokolják a nyomtatott állomány több mint 1 milliárd kötetét, az alsó szintű 1300 intézményre mindössze 54 millió egység jut (5,4%).

Az audio-vizuális dokumentumok teljes állománya eléri a nyomtatott állomány nagyságrendjét (1,12 milliárd egység). Összesen közel 160 millió e-book van a könyvtárakban (mindkét típusnál a közkönyvtári állomány tízszerese).

A kurrens időszaki kiadványok előfizetése összesen 25 millió példányt tesz ki, ebből a diplomás szintű intézmények (2400) 23,5 milliót könyvelhetnek el (91%), itt egy intézményre kb. 10 ezer előfizetés jut, míg a kicsikhez jut 9%, ahol egy intézmény csak átlag ezer előfizetésre vállalkozik.

A felsőoktatás könyvtáraiban – teljes munkaidőre átszámítva – csaknem 89 ezer munkatárs dolgozik, közülük a diplomás könyvtárosok aránya 30%. A diplomás szintű intézményekben 77 ezren dolgoznak, az összes 85%-a (itt egy intézményben átlag 37 fő, míg az alsó szintűeknél 9–10 fő).

Az intézmények közel kétharmadában a könyvtár heti nyitvatartása 60–99 óra közt mozog, 560 intézmény tart nyitva hetente 100 vagy több órát. A látogatások száma folyamatosan növekszik (2008-hoz képest közel 9%-os a növekedés).

Az állomány igénybevétele (kölcsonzés + helyben használat) 177 millió egység (egy hallgatóra 10 egység jut). Ebből a diplomás szintű intézmények 151 millióval részesednek (86 %). A könyvtárközi kölcsönzés a felsőoktatási könyvtáraknak is lételeme: az adott egységek száma összesen 11,2 millió (ennek 40%-a másolatban megy, így ezeket nem kell visszaküldeni), míg a kapott egységek száma 10,2 millió. A kettő irány közti különbség (egy millió) a más típusú (pl. köz-) könyvtárak felé irányuló szolgáltatási

többlet. Mindkét irányú szolgáltatásnál döntő fölény mutatkozik a diplomás szintű intézmények javára (adott: 94%, kapott: 95%).⁴

A könyvtárak kiadásai összesen 6,8 milliárd dollárra rúgnak: ez a felsőoktatás összes kiadásainak mindössze 0,62%-a (2–3 évvel korábban az arány elérte az 1,3%-ot). Egy hallgatóra számítva 332 dollár kiadás jutott 2010-ben (2008-ban még 359 dollárt költöttek). Még nincsenek részletes adatok 2011-ről, de a *The Chronicle of Higher Education* 2012. október 8-i számának cikke szerint (Azevedo: A. Research libraries increase spending on digital materials) 2011-ben – három év csökkenés után – az amerikai tudományos könyvtárak végre többet költhettek az előző évinél.

E jelentős összegnek pont a felét költik bérekre és járulékaikra. 2,7 milliárd jut gyarapításra (csaknem 40%), míg a fennmaradó 10%-ból az intézmény működését biztosítják. A gyarapítás legnagyobb tétele ma már az elektronikus folyóiratok előfizetésére megy (1,2 milliárd dollár, két év alatt e kiadási tétel negyedével ugrott meg). E-bookra is már 152 milliót költöttek 2010-ben. Az összes elektronikus dokumentum gyarapítására fordított pénz már a teljes keret nagyobbik felét (57%) teszi ki.

Intézménytípus szerint bontva a kiadásokat, a diplomás szintű intézmények 6,2 milliárdot költenek (90%). 655 könyvtár költ 2 vagy több milliót egy évben.

Élen a következő intézmények vannak: Harvard – 109 millió dollár (ebből 39 bérekre, 31 millió gyarapításra jut, miközben a Harvard könyvtári hálózata kétszer annyi embert foglalkoztat, mint a második helyen álló Yale), Yale – 72 millió (19 és 31 millió), University of Michigan – 64,5 millió (15 – 25 millió), Columbia – 62 millió (21 – 27 millió). A Harvard Egyetem könyvtári rendszere többet költ, mint az *egész magyar* felsőoktatási könyvtári hálózat. Érdekes tünet, hogy – a Harvard kivételével – e nagyok a gyarapításra költik a nagyobb hányadot, a bérfelhasználás pedig csak a második helyre kerül náluk.

Iskolai könyvtárak

Az iskolai könyvtárak állománya 2008 és 2012 között alig változott: az átlagos könyvállomány 12,6 ezerről 13,5 ezerre nőtt (4%-os növekedés), szintén kicsivel nőtt az átlagos audiodokumentumok állománya, viszont 4–5%-os csökkenés tapasztalható az időszaki kiadványok és videodokumentumok terén (2012-ben előbbi 26 cím, utóbbi 99 dokumentum).

Az állami (önkormányzati) fenntartású iskolák 82 ezer könyvtára (2007-es adat) 49,5 millió diákot látott el (ez közel 600 diák/iskolai számot eredményez). E könyvtárak a 2006–2007-es tanévben gyarapításra együttesen csaknem 600 millió dollárt költhettek. A tipikusnak mondható költség egy iskolai könyvtárban 2009-ben 13,5 ezer dollár volt.

A könyvtári személyzet a 2000 utáni években stabilan 80 ezer fő körül mozgott, ebből 30 ezer körüli a valamilyen könyvtári diplomát szerzetek száma.

A kölcsönzéssel mért használat 2000 és 2007 között közel 10%-kal nőtt, utóbbi évben együttesen 1,8 milliárd kölcsönzést érve el. Ez igen intenzív igénybevételt jelent: egy beiratkozott tanulóra átlag 35 kölcsönzés jut.

Gyakori az osztálycsoportok könyvtári foglalkozása: egy tipikus iskolai könyvtárra heti közel 30 ilyen látogatás jut.

A fokozódó informatizálás mérhető a számítógépek számával: 2008-ben 191 ezer számítógép volt az iskolai könyvtárakban, 2012-ben már 238 ezer (egy iskolai könyvtárban átlag 24-ről 29-re emelkedett). További 208 ezer iskolai számítógépről lehetett elérni a könyvtárakat. 2008-tól 2012-ig 74-ről 84%-ra nőtt azok aránya, akik az iskolai könyvtári adatbázisokat távolból (pl. otthonról) is használják.

Összegzésre nem vállakozunk: ki-ki gondolkodjon el talán. A közelmúltban elhunyt John Updike egy késői versében így írt: „The printed page/ was just half a millennium’s brief wonder”

(A New York Times 2012. december 27-i számának témánkba vágó cikkéből). Földhöz ragadt fordításban: a nyomtatott oldal csupán egy fél évezred rövid csodája volt. Így van-e ez? Az biztos, hogy 25 éve, mikor az első jóslatok hangzottak el a papír nélküli jövőről, nem gondoltunk volna mai kérdéseinkre. És vajon 10–20 év múlva milyen kérdéseink lesznek könyvtáraink jövőjéről?

Jegyzetek

(letöltések 2013. január 10-e és 15-e között)

1. The financial crisis in US: key events, causes and responses. House of Commons Library, 2009. – 57 p. <http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp2009/rp09-034.pdf>

The financial crisis response in chart. US Department of Treasury. April 2012. – 24 ppt-slides.

<http://www.slideshare.net/USTreasuryDept/20120413-financial-crisisresponse>

OCLC Annual Report 2011/2012. – 48 p.

<http://www.oclc.org/news/publications/annualreports/2012/2012.pdf>

2. Number of libraries in the United States. ALA Library fact sheet 1. – December 2011. – 2 p. <http://www.ala.org/tools/libfactsheets/alalibraryfactsheet01> (2013. 01. 10.)

The state of America’s libraries report 2012. – *American Libraries*, special issue, 66 p.

<http://www.ala.org/news/sites/ala.org.news/files/content/StateofAmericasLibrariesReport2012Finalwithcover.pdf> (2013. 01. 10.)

Public libraries survey: fiscal year 2009. Washington DC: IMLS, 2011. – 221 p.

<https://harvester.census.gov/imls/pubs/Publications/pls2009.pdf> (2013. 01. 10)

The rise of e-reading. Pew Research Center, April 2012. – 68 p.

<http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/The%20rise%20of%20e-reading%204.5.12.pdf>

Libraries, patrons, and e-books. Pew Research Center, June 2012. – 80 p.

<http://libraries.pewinternet.org/2012/12/27/e-book-reading-jumps-print-book-reading-declines/>

Mobile connection to libraries. Pew Research Center, De-

ember 2012. – 12 p.

http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_MobileConnectionsToLibraries.pdf

E-book reading jumps; print book reading declines. Pew Research Center, December 2012. – 15 p.

http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Reading%20and%20ebooks_12.27.pdf

Library service in the digital age. Pew Research Center, January 2013. – 80 p.

http://libraries.pewinternet.org/files/legacy-pdf/PIP_Library%20services_Report_012213.pdf

Public libraries power e-book discovery to new heights in 2012. January 2013.

<http://overdrive.com/News/Public-Libraries-Power-eBook-Discovery-to-New-Heights-in-2012>

3. The library in the city: changing demands and challenging future. Philadelphia: PEW Charitable Trusts, 2012. – 49 p.
http://www.pewtrusts.org/uploadedFiles/wwwpewtrustsorg/Reports/Philadelphia_Research_Initiative/Philadelphia-Library-City.pdf

Academic libraries: 2010. First look. U.S Department of Education, National Center for Educational Statistics, 2011. – VI, 35, 51 p.

<http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED527395.pdf>

Staley, David, J. – Malenfant, Kara J.: Future thinking for academic librarians: higher education in 2025. ACRL, 2010. – 33 p. <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/issues/value/futures2025.pdf>

Hogy mennyire átalakul a használat, arra a legjobb adatsor egy svéd elemzésből derül ki: 2002-2009 közt az elektronikus folyóiratokból történő letöltés 5-ről közel 20 millióra nőtt, az e-book-letöltés gyakorlatilag nulláról közel 6 millióra, míg a hagyományos papíralapú könyvek kölcsönzése 5-ről 4 millió közelébe csökkent. A 2009 utáni években e tendenciák csak gyorsulhattak. Vö. Södebräck, Anders: Infrastructure first!

E-books and academic libraries in Sweden = Serials, 2011. no. 2. p. 388–42. (az ábra a 39-ik oldalon)

<http://uksg.metapress.com/content/h204885q445t151k/fulltext.pdf>

A Google digitalizálási programja (Google Book Search) keretében már 500 milliárd szókészletet átvilágító anyag született 1500 és 2008 között megjelent angol, francia, spanyol, német, kínai és orosz nyelvű könyvekből.

A University of Utah illetékes radikálisan fogalmaz: nem fogtuk fel az elmúlt egy-két évtized technológiai váltásait. Át kell alakítanunk egész szemléletünket. Egyik példaértékű kérdése: ha egy nagy egyetemi könyvtár gondozza 2 millió nyomtatott kötetű állományát, ám már van közvetlen birtokában 0,5 millió e-book, továbbá hozzáférése még 2 millió e-bookhoz stb., akkor a felhasználó fogja-e az online katalógust nézegetni s van-e értelme hagyományos „állományban” gondolkodni? Vö. Anderson, Rick: Collections 2021: the future of the library collection is not a collection. = Serials, 2011. no. 3. p. 211-215.

<http://uksg.metapress.com/content/al4328650281g112/fulltext.pdf>

5. The condition of U.S. libraries: school library trends, 1999-2009. ALA, 2009. – 16 p. http://www.ala.org/research/sites/ala.org.research/files/content/librariystats/librariymediacycenter/Condition_of_Libraries_1999.20.pdf (2013. 01.10.)

School libraries count! National longitudinal survey of school library programs. AASL, 2012. – 15 p.

<http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/researchandstatistics/slcsurvey/2012/AASL-SLC-2012-WEB.pdf> (2013. 01. 10.)

Rogers, Curtis R.: Social media, libraries and Web 2.0: How American libraries /.../ Columbia (SC): South Columbia State Library, November, 2011, - 15 p.

http://www.statelibrary.sc.gov/docs/pr/201202_com_social_media_survey_dec_2011.pdf

A Springer Business + Science Media könyvdigitalizálási programja

Az 1842-ben (Berlinben) alapított Springer Kiadó mára nemzetközi hírnevet szerzett a természettudományos (valamint a műszaki és orvostudományi) könyv- és folyóirat-kiadás terén, s online adatbázisa, a *SpringerLink* is népszerű.

2010 novemberében kezdték digitalizálni saját könyveiket a *Springer Book Archives* (SBA) projekt során. Az első 37 ezer angol nyelvű könyvvel 2013 elején Seattle-ben, az ALA konferenciáján léptek a nyilvánosság elé. (Ezekkel együtt már 65 ezer művet digitalizáltak.)

2013 végére, a projekt befejezésekor 100 ezerre nő a címek száma, melyek a SpringerLink platformján érhetők majd el (link.springer.com).

Forrás: <http://newsbreaks.infotoday.com/NewsBreaks/Springer-Book-Archives-Makes-Its-Debut-87385.asp> és <http://www.springer.com/?SGWID=1-102-0-0-0>